

Rohkeasti ulos etnografian mukavuusalueelta

Jeremy Gould ja Katja Uusiha-kala (toim.): *Tutkija peilin edessä. Refleksiivisyys ja etnografinen tieto*. Gaudeamus 2016.

Muodikas tapa keskustella yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden oppihistoriasta on sen esittäminen sarjana erilaisia ”käänteitä”. Hiljattain olemme läpikäyneet esimerkiksi ontologisen, eettisen, materiaalisen ja affektiivisen käänteen. Sen sijaan, että tieteen historiaa kuvattaisiin etenemisenä tai kasvuna, käänteen metafora keskittyy suunnanmuutoksiin, joissa uudet tutkijapolvet murtautuvat ulos umpikujista, jonne heidän edeltäjänsä ovat heidät johdattaneet. Kutenkin käännettä on puolestaan ollut tapana kritisoida väittämällä, ettei se lopulta ollutkaan käänteentekevä, koska se ei tarjonnut luvattua ulospääsyä vanhoista ongelmista.

Yksi varhaisimmista, ellei peräti ensimmäinen, tieteellinen irrtiotto, jota on ryhdytty kutsumaan käänteeksi, oli 1960- ja -70-luvulla alkunsa saanut niin sanottu refleksiivinen käänne. Sen päämääränä oli tutkimus, joka tunnistaa ja huomioi tiedon tuotantoprosessin vaikutuksen tietoon. Etnografisiin metodeihin nojaavien tieteenalojen, kuten antropologian, kohdalla tämä tarkoitti erityisesti tiedon tarkastelua suhteessa kenttätööhön sosiaalisena ja historiallisena tilanteena sekä kirjoittamisen konventioihin.

Kuten Jeremy Gould *Tutki- ja peilin edessä* -kirjan johdanto- luvussa huomauttaa refleksiivisyyttä ei pidä kuitenkaan kuitata vain yhtenä akateemisena muo- tivirtauksena, vaan refleksiivisel- lä ajattelulla on ”syvät juuret so- siaalitieteiden epistemologisissa debateissa” (s. 19). Väitettä tukee paitsi Gouldin esittämä historial- linen katsaus positivismin kritiik- kiin yhteiskuntatieteissä, mutta myös se tosiseikka, että refleksiivisyytyskeskustelua käydään edel- leen eikä se osoita laantumisen merkkejä.

Gouldin ja Katja Uusihakalan toimittama teos on uusin suoma- laisten antropologien ja kehitys- maatutkijoiden puheenvuoro ai- heesta. Toimittajien lisäksi kuusi muuta tutkijaa pohtivat omissa artikkeleissaan refleksiivisyyden merkitystä etnografiseen kenttä- työhön perustuvassa tutkimukses- sa. Refleksiivisyyden problematiik- kasta on toki keskusteltu paljon aikaisemmassakin kotimaisessa antropologisessa (Viljanen ja Lah- ti 1997), kansatieteellisessä (Kor- honen ja Leimu 1997) ja sosiologi- sissa (Lappalainen ym. 2007) metodikirjallisuudessa, mutta nyt julkaistu teos on tietääkseni en- simmäinen aiheelle kokonaan omistettu suomenkielinen kirja.

Toimittajia on onniteltava siitä, että he ovat valikoineet mukaan joukon hyvin erilaisia toisiaan täy- dentäviä tekstejä, joiden kautta on syntynyt monipuolinen ja kattava kokonaisuus. Kirjoittajille puoles- taan kuuluu kiitos heidän omien kenttäkokemustensa rohkeasta ja avoimesta jakamisesta lukijan kanssa. Artikkelitekstit ovat valta- osin myös mukaansatempaavia ja tyyllisesti taitavia.

Kirja kuljettaa lukijaa kentäl- tä toiselle – Amerikasta Afrikkaan ja Eurooppaan – ja vie mitä erilai- sempiin tilanteisiin. Kokoavana in- tellektuaalisena kehiksenä toimii jaottelu kolmeen reflektiivisyyden rekisteriin, joilla on juurensa eriy- typpisissä positivismikritiikeis- sä. Ensimmäistä rekisteriä kirjassa kutsutaan kokemukselliseksi ref-

leksiivisyydeksi, jolla viitataan tut- kijaminän itsepohdiskeluun. Miten esimerkiksi tutkijan oma henkilö- historia, elämäntilanne, sukupuoli tai ihonväri vaikuttavat tutkimuk- sen lähtöasetelmaan ja kulkuun? Useammassa kirjan artikkelissa pohditaan, kuinka tutkijan epä- varmuus, pelko ja epäilykset vie- raassa ympäristössä vaikuttivat tutkimuksen suuntaan. Erityises- ti tässä kohdin on tähdennettävä tekstien silmiinpistävää henkilö- kohtaisuutta ja rehellisyyttä. Tästä käyvät esimerkeiksi Henri Onode- ran kokemukset kenttätöistä ara- bikevään keskeltä tai Lalli Metsolan pohdinta siitä, miten väkivallan uhka vaikuttaa tutkijan valintoihin. Asialla on myös tutkimuseettiset ulottuvuutensa, kuten Uusihaka- la osoittaa omissa artikkeleissaan, joka kertoo välirikosta tutkijan ja hänen informanttinsa välillä.

Toinen rekisteri, relationaali- nen refleksiivisyys, purettuu tut- kijan asemaan suhteessa tutki- muskentän sosiaalisiin suhteisiin, erityisesti paikallisiin vallan ja epä- tasa-arvon rakenteisiin, kun taas kolmantena rekisterinä mainit- tu postkoloniaalinen refleksiivi- syys keskittyy tutkimuksen positi- oon globaaleissa valtarakenteissa, jotka ovat monelta osin Euroopan ekspansion ja siirtomaavallan pe- ruja. Globaalista pohjoisesta saa- puvan ulkopuolisen tutkijan ase- ma on luonnollisesti esillä useassa artikkelissa. Varsinkin Eija Rannan analyysi tutkijan joutumisesta poliittisten pelien välikappaleeksi on tässä suhteessa kiehtova. Helena Jermanin artikkeli, joka tarkaste- lee tilannetta, jossa tutkija ja tut- kittavat jakavat saman mennei- syyden ja kulttuurisen taustan, tuo mukaan kokonaan toisenlaisen asetelman.

Kriittinen huomioni kirjasta kos- kee sen tapaa lähestyä sosiaali- ta vuorovaikutusta ”vallan läpäi- semänä” (s. 39). Useiden tekstien takana on nähtävissä eräänlainen vallan ja konfliktin ontologia. Tut- kijat ovat kiinnostuneita valtasuh- teista, ja niiden ”paljastuminen” tai ”paljastaminen” myös omas-

sa kenttätötilanteessa vaikuttai- si olevan hyvin keskeinen teema. Tämä on tietysti tärkeää refleksiivisyyden olemuksen kannalta sekä jokaisen etnografisen tapauk- sen suhteen erikseen, mutta ylei- semmällä tasolla lukija ei välttä- mättä opi kovinkaan paljon uutta ihmisen sosiaalisesta elämästä (vrt. Robbins 2001, 29–30). Asiaa ehkä valaisee Bruce Kapfererin (2001, 17–20) näkemys kenttätöyös- tä asenteena. Hänen mielestään kenttätöyön tarkasteleminen ensi- sijaisesti tiedonhankintana sivuut- taa sen suoman mahdollisuuden radikaaliin näkökulman muutok- seen. Onnistuneen kenttätöyön tulisi hänen mukaansa mullistaa tut- kijan teoreettiset ja ontologiset lähtöoletukset. Kyse olisi näin ol- len ensin uudesta perspektiivis- tä ja vasta sitten uudesta tiedosta. Kirja pitää toki sisällään kiinnosta- via puheenvuoroja myös tältä kan- nalta – esimerkiksi Heidi Härkö- sen ja Henni Alavan artikkelit ovat tässä suhteessa onnistuneita – mutta tällaista pohdiskelua olisi lu- kenut mielellään enemmänkin.

Kirja osoittaa vakuuttavasti sen, kuinka refleksiivisyydessä ei ole kyse yhdestä käänteestä mui- den joukossa, vaan se on yksi et- nografisen tutkimuksen perusplä- ri. Kirja puhutteleekin kaikkia alan tutkijoita, koska he ovat tavalla tai toisella kohdanneet ainakin joita- kin kirjassa esiin nostettuja kysy- myksiä ja ilmiöitä. Sen arvo oppi- kirjana on myös ilmeinen, koska kirjoittajien omien kokemusten kautta välittyy hyvin realistinen kuva kenttätöyön monista ongelma- kohdista.

Kirjallisuus

- Kapferer, Bruce 2001. Star Wars: About anthropology, culture, and globalisa- tion. *Suomen Antropologi* 26 (3): 2–29.
- Korhonen, Teppo ja Leimu, Pekka (toim.) 1997. *Näkökulmia kulttuurin tutkimuk- seen*. Turku: Turun yliopiston täyden- nyskoulutuskeskus.
- Lappalainen, Sirpa, Pirkko Hynninen, Tar- ja Kankkunen; Elina Lahelma, Tarja Tolonen (toim.) 2007. *Etnografia meto- dologiana: Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.

Robbins, Joel 2001. "This Profound Differentiation of Mankind": On the Uninvited Guest and the Invention of Culture. *Suomen Antropologi* 26 (1): 29–34.

Viljanen, Anna Maria ja Minna Lahti (toim.) 1997. *Kaukaa haettava: Kirjoituksia antropologisesta kenttätyöstä*. Helsinki: Suomen Antropologinen Seura.

TIMO KALLINEN

Kirjoittaja on filosofian tohtori, joka työskentelee yliopistonlehtorina Helsingin yliopiston kulttuuri- ja sosiaaliantropologian laitoksella ja on Suomen Antropologi -lehden päätoimittaja.

Parhaat lahjat Tiedekirjasta

7.-22.12. myymälä on auki pidennetysti:
ma-to klo 10.30–18,
pe klo 10–16.

Aatonaattona 23.12. klo 10–15.

Välipäivinä 27.–30.12. myymälä on suljettu.
Snellmaninkatu 13
Helsinki

www.tiedekirja.fi

